



N.A.HUSANOV
R.SH.XO'JAQULOVA
N.A.DILMURODOVA

O'ZBEK TILI

Ng

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLY VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI**

TOSHKENT MOLIYA INSTITUTI

**HUSANOV NISHONBOY ABDUSATTOROVICH
XO‘JAQULOVA RA‘NO SHARIPOVNA
DILMURODOVA NILUFAR ASATULLAYEVNA**

O‘ZBEK TILI

*O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta
maxsus ta‘lim vazirligi tomonidan
darslik sifatida tavsiya etilgan*

(Iqtisodiyot oliy o‘quv yurtlarining bakalavr bosqichi
umumiy guruh talabalari uchun)

**TOSHKENT
“IQTISOD-MOLIYA”
2020**

UO‘K
KBK

O‘zbek tili: Darslik (Iqtisodiyot oliy o‘quv yurtlarining bakalavr bosqichi umumiy guruh talabalari uchun) - N.Husanov, R.Xo‘jaqulova, N.Dilmurodova. Toshkent moliya instituti, 2019. 528 b.

Taqrizchilar: *p.f.n.dots.* **M. Berdiyeva;**
f.f.n.dots., **O‘.Lafasov**

“O‘zbek tili” darsligi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi tavsiya qilgan namunaviy dastur asosida tuzilgan. Darslik rejaga binoan o‘quv yili davomida olib boriladigan mavzularni o‘z ichiga oladi.

Har bir dars matnlar, grammatik materiallar, mavzuni o‘zlashtirish va mustahkamlash uchun yo‘naltirilgan topshiriqlar, pedagogik texnologiyalar bilan boyitilgan.

Darslikda talabalarning og‘zaki va yozma nutqini rivojlantirish maqsadida rus tilida ham matnlar va topshiriqlar berilgan.

Ushbu darslik iqtisodiyot oliy o‘quv yurtlarining bakalavr bosqichi umumiy guruh talabalari uchun mo‘ljallangan.

UO‘K
KBK

ISBN 978-9943-

© N.Husanov, R.Xo‘jaqulova,
N.Dilmurodova 2020
© «IQTISOD-MOLIYA», 2020

SO‘ZBOSHI

“Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi” talabiga muvofiq oliy ta’limda barcha fanlar kabi til fanini o‘qitishda ham tub o‘zgarishlar ro‘y berayapti.

Ta’limning oliy bosqichida o‘zbek tilini o‘qitishning mazmuni yanada takomillashtirildi.

Hozirgi kunda o‘zbek tilining ijtimoiy mavqei tobora ortib borayotganligi, lotin yozuviga asoslangan yangi o‘zbek alifbosi va imlo qoidalarining joriy etilganligi, ish yuritishda to‘liq davlat tiliga o‘tilganligi barcha mutaxassislarining millatidan qat’iy nazar, o‘zbek tilini puxta egallashlarini taqozo etmoqda.

O‘zbek tilini o‘qitish tamoyillari, mazmuni va uslubini o‘zgartirib, o‘zbek tilini o‘rganish jarayonini tezlashtirish, talabalarning o‘rta maktabda, akademik litsey va kollejlarda olgan bilimlarini chuqurlashtirish, takomillashtirish bilan bog‘liq bo‘lgan nutqiy ko‘nikmalarni hosil qilish, o‘zbek tilining boy imkoniyatlaridan o‘z mutaxassisligi bo‘yicha foydalanish, fikrni to‘g‘ri, aniq, mantiqli ifoda etishga o‘rganish ko‘zda tutiladi. Shularni nazarda tutib darslik nutqiy ko‘nikmalarni shakllantirishga yo‘naltirilgan kommunikativ tamoyilga asoslanib tuzildi.

Ushbu darslik birinchi o‘ringa asosiy mavzu sifatida nutqiy mavzularning qo‘yilishi bilan farqlanadi. Grammatik bilimlar fikr ifodalash vositasi bo‘lib, asosiy maqsadning amalga oshishiga xizmat qiladi.

O‘zbek tili ta’limi turmush va mehnat faoliyatidagi nutq mavzulari doirasini yanada kengaytirilgan hamda ixtisoslikka moslashtirilgan tarzda o‘zbekcha nutqni tinglash, so‘zlash, o‘qish va yozish amallarini uyg‘unlashtirib o‘rgatish bilan ajralib turadi. Bunda talaba oldiga ilmiy-badiiy adabiyotlarni o‘qib tushunish, mutaxassislik sohasida matn yaratish, matnni shakl va mazmun jihatdan yangilash, boshqa nutq uslubiga ko‘chira olish kabi talablar qo‘yildi.

Asosiy e'tibor matn ustida ishlashga qaratildi. Har bir mashg'ulotda topshiriqlar, suhbat, bahslashuv orqali mustaqil yozma ishlarni uyushtirish, matn tuzdirish talabalarning ixtisosligiga ko'ra belgilanadi.

Darslikda talabalar mustaqil ta'lim olishlari uchun qo'shimcha materiallar berildi.

1-MAVZU. O‘ZBEKISTON - YAGONA VATAN

Farzandlarimizni mustaqil fikrlaydigan, zamonaviy bilim va kasb-hunarlarini chuqur egallaydigan, mustahkam hayotiy pozitsiyaga ega, chinakam vatanparvar insonlar sifatida tarbiyalash biz uchun hamisha dolzarb masala hisoblanadi.

Shavkat Mirziyoyev

O‘zbekiston

O‘zbekiston - O‘rta Osiyoning markaziy qismida joylashgan. Shimoliy qismi mo‘tadil, janubiy qismi subtropik mintaqaga mansub. Iqlimi ham mo‘tadil iliq, keskin kontinental, hududi 447,4 ming kv. km. Aholisi 33 million kishi. O‘zbekiston ma‘muriy jihatdan Qoraqalpog‘iston Respublikasi va Andijon, Buxoro, Jizzax, Navoiy, Namangan, Samarqand, Sirdaryo, Surxondaryo, Toshkent, Farg‘ona, Xorazm, Qashqadaryo viloyatlaridan va Toshkent shahridan iborat ma‘muriy hududlarga bo‘lingan. O‘zbekiston poytaxti - Toshkent shahri (aholisi 3 millionga yaqin).

O‘zbekiston xalq xo‘jaligida ilg‘or texnika bilan qurollangan sanoatning yuzdan ziyod tarmoq va sohasi mavjud. Muhim strategik xomashyo - paxta va undan qayta ishlangan mahsulotlarning eksporti bo‘yicha Markaziy Osiyoda birinchi va jahonda ikkinchi o‘rinni egallaydi. O‘zbekiston ko‘pgina boshqa mahsulotlarni ham eksport qilish imkoniyatiga ega bo‘lib bormoqda. O‘zbekistonning har bir qarichi oltinga teng. Nodir qazilma boyliklarning ishga solinishi mamlakatning jahon bozoriga chiqishini ta‘minlaydigan yangi sanoat tarmoqlarini, masalan, avtomobilsozlikni yaratish imkonini bermoqda.

O‘zbekiston o‘zining boy o‘tmishi, tarixiy va ko‘hna madaniyatiga ega.

O‘zbekiston hududi Markaziy Osiyoda bundan 500-700 ming yil ilgari odamzod paydo bo‘lgan joylar sirasiga kiradi. Selung‘urda topilgan “Farg‘ontrop” (Farg‘ona odami) bunga misol. Miloddan avvalgi VII asr - milodiy IV asrlar davomida tarixiy madaniy o‘lkalar - Xorazm, Sug‘d, Baqtriya va boshqa davlatlar shakllangan. Bu davlatlar harbiy-

demokratik tuzilishga ega bo'lganlar. Markaziy Osiyoda saklar, massagetlar, sug'dliklar, baqtriyaliklar singari xalq va qavmlar yashagan. O'zbekiston o'tmishda Movarounnahr, Turonzamin, Turkiston nomlari bilan mashhur bo'lib kelgan.

Mustaqillik uchun kurashgan To'maris, Shiroq, Spitamen, Muqanna, Torobiy kabi ko'plab xalq qahramonlari tarixdan ma'lum.

O'zbekiston Amir Temur, Imom al-Buxoriy, Imom at-Termiziy, al-Xorazmiy, Ahmad Farg'oniy, Abu Rayhon Beruniy, Ibn Sino, Zamaxshariy, Forobiy, Ahmad Yassaviy, Alisher Navoiy, Mirzo Ulug'bek, Zahiriddin Muhammad Bobur singari buyuk siymolar yashagan tabarruk zamindir.

Xususan, Sohibqiron Amir Temur Markaziy Osiyo, O'rta va Yaqin Sharq mamlakatlarining kattagina qismini birlashtirdi. Amir Temur barpo etgan buyuk davlat ilm-fan, madaniyat va ma'rifatning behad ravnaqini ta'minladi. Hozirgi kunda turli dinga mansub 130dan ortiq millat va elat vakillari bu diyordan makon topgan (ularning 80,0 foizi o'zbeklar, 4,0 foizi ruslar, 5,2 foizi tojiklar, 4,5 foizi qozoqlar, 1,7 foizi qoraqalpoqlar).

Mustaqillik O'zbekistonning siyosiy tizimida jiddiy o'zgarishlarga olib keldi. Mamlakatimiz tarixida birinchi bor muqobillik asosida Prezident saylandi. O'zbekiston Respublikasining yuksak demokratik talablariga monand Asosiy qonuni - birinchi Konstitutsiyasi va shu asosda ko'pdan-ko'p qonunlar qabul qilindi.

Eng muhimi - O'zbekiston iqtisodiyotida bosqichma-bosqich tub islohotlar o'tkazilmoqda. Inson ma'naviyati, yuksak axloq va madaniyatimizning yangi qatlamlari ochildi, milliy an'analar tiklandi. Ma'naviy merosimiz durdonalari ona tilimizda va boshqa tillarda ko'plab nashr etila boshladi.

O'zbekiston jahon sahniga chiqdi. O'zbekiston ko'plab mamlakatlar bilan diplomatik aloqa o'rnatdi.

O'zbekiston Birlashgan Millatlar Tashkiloti, Yevropada Xavfsizlik va hamkorlik tashkiloti kabi o'nlab nufuzli xalqaro tashkilotlarga a'zo bo'ldi.

O‘zbekiston o‘z davlat ramzlari - bayrog‘i, gerbi, madhiyasi, poytaxtiga ega. O‘zbekiston tarkibida suveren Qoraqalpog‘iston Respublikasi mavjud.

Endilikda O‘zbekiston siyosiy va iqtisodiy mustaqilligi barqaror, suveren, demokratik respublikadir.

1-topshiriq:

- a) matnni o‘qing, matn mazmunini to‘liq tinglab tushuning;
- b) matndagi tayanch so‘z va iboralarni ajratib yozing;
- d) matndagi asosiy fikrni yozma ravishda ifodalang.

2-topshiriq. Quyidagi tayanch so‘zlarni yod oling:

Ma‘muriy [boshqaruvga, ma‘muriyatga aloqador] - ma‘muriyatga doir. Ma‘muriyat yo‘li bilan amalga oshiriladigan. *Ma‘muriy hudud.*

Viloyat [chekka joy, o‘lka] - mamlakatning bir va undan ortiq shaharlarini o‘z ichiga oladigan yirik ma‘muriy-hududiy bo‘linma. *O‘zbekistonning 12 viloyati.*

Hudud - ma‘lum chek-chegaraga ega bo‘lgan, chegara bilan o‘ralgan yer; ma‘lum davlat, viloyatga tegishli bo‘lgan yer, maydon. *O‘zbekiston hududi.*

Sanoat [ishlab chiqarish] - xalq xo‘jaligining xomashyoni qayta ishlash, yer osti boyliklarini qazib olish, ishlab chiqarish vositalarini va keng iste‘mol mollarini yaratish. *Yengil sanoat. Oziq-ovqat sanoati.*

Soha - inson faoliyati, ilm-fan, madaniyat va boshqalarning har bir tarmog‘i. *Sanoat sohalari. Qishloq xo‘jaligining yetakchi sohalari.*

Mahsulot - ishlab chiqarilgan narsa. *Yalpi mahsulot.*

Intellektual mahsulot - ma‘naviyat, ilm-fan, texnika sohasidagi izlanishlarning natijalari, adabiyot va san‘at asarlari majmui.

Eksport - [*ingl. export < lot. exportare - chetga (tashqi bozorga) chiqarmoq*] - sotish yoki boshqa maqsadlarda chet ellarga mol yoki kapital chiqarish. *O‘zbekiston ko‘pgina mahsulotlarni eksport qilish imkoniyatiga ega.*

Demokratik - demokratiya tamoyillariga asoslangan, demokratiyani amalga oshiruvchi. *Demokratik davlat.*

Ma'rifat - [bilim, fan; ma'lumot] - ta'lim-tarbiya, iqtisodiy, siyosiy, diniy, falsafiy g'oyalar asosida kishilarning ong va bilimni, madaniyatini oshirishga qaratilgan faoliyat. *Amir Temur barpo etgan buyuk davlat ilm-fan, madaniyat va ma'rifatning behad ravnaqini ta'minladi.*

Parlament - [fr. parlement - rasmiy so'zlashish joyi < parler - gapirmoq, so'zlamoq] - demokratik mamlakatlarda butunlay yoki asosan saylov asosida tuziladigan oliy vakillik va qonunchilik organi. *Mustaqil O'zbekistonning parlamenti - Oliy Majlis.*

Partiya - [fr. parti <lot. pars, partis - bo'lak, qism; guruh] - g'oyaviy jihatdan maslakdosh, manfaatlari mushtarak bo'lgan kishilar guruhidan iborat, muayyan ijtimoiy guruh yoki qatlamlarning manfaatlarini ifodalovchi va himoya qiluvchi siyosiy tashkilot. *Xalq demokratik partiyasi.*

Diplomatik - 1. Davlatning chet mamlakatlar bilan bo'ladigan rasmiy munosabatlari va diplomatiyaga oid. *Diplomatik munosabat.* 2. Diplomatlarga, ya'ni elchilarga oid. *Diplomatik vakolat.*

Suveren [fr. souverain - oliy; suverenitetga, mustaqillikka ega bo'lgan; erkin, hur; mustaqil] - xalqaro huquq, mustaqil oliy hokimiyat egasi. *O'zbekiston siyosiy va iqtisodiy mustaqilligi barqaror, suveren, demokratik respublikadir.*

Burch - ado etilishi, bajarilishi majburiy bo'lgan vazifa; majburiyat. *Vatanparvarlik burchi.*

3-topshiriq. Vatan haqidagi she'rlardan namunalar yod oling.

TAVALLO

Oq yo'rgakka o'ragansan o'zing bizni,
Ham oq yuvib-taragansan o'zing bizni.
Beshigimiz uzra bedor ona bo'lib,
Kunimizga yaragansan o'zing bizni.
Fidoying bo'lgaymiz seni, O'zbekiston,

Hech kimga bermaymiz seni, O‘zbekiston!..

Qalqoning bor, kim qasd qilsa gar joningga,
Alpomishlar ruhi yor har o‘g‘loningga.
Asragaymiz giyohing ham gulday o‘pib,
Yovlar yaqin yo‘lolmagay qo‘rg‘oningga.
Adoying bo‘lgaymiz seni, O‘zbekiston,
Hech kimga bermaymiz seni, O‘zbekiston.

Tuzing totib, unutganlar xor bo‘ladi,
Ko‘zlariga ikki dunyo tor bo‘ladi.
Shodon daming ko‘rolmagan yurtfurushlar
Bir kun bir kaft qumlog‘ingga zor bo‘ladi.
Yoningda turgaymiz seni, O‘zbekiston,
Hech kimga bermaymiz seni, O‘zbekiston!..

Gul ko‘ringan dashtingdagi giyoh-xasdir,
Soddadilu ulug‘vorlik senga xosdir.
Sevamizki, cho‘llaring ham bizga jannat,
Tuproq‘ing ham Makka misol muqaddasdir.
Onadek ko‘rgaymiz seni, O‘zbekiston,
Hech kimga bermaymiz seni, O‘zbekiston!

Muhammad Yusuf

GRAMMATIKA

Orfoepiya qoidalari. O‘zbek tilida tovushlar talaffuzi.

Nutqning xarakteriga ko‘ra, adabiy talaffuzni 2 guruhga ajratish mumkin: to‘liq talaffuz; qisqargan talaffuz; ma‘ruzachilar, aktyorlar, diktorlar nutqi to‘liq talaffuzni aks ettiradi, chunki bunda har bir so‘z, uning morfemalari adabiy til qoidasiga mos ravishda to‘la, aniq, dona-dona talaffuz qilinadi.

So‘zlovchi o‘z nutqiga beparvo qarashi orqasida, o‘z shevasi ta‘sirida ayrim fonemalar turli o‘zgarishlarga duch keladi, so‘zning ba‘zi



Bu tanishuv parchasidir. Asarning to'liq versiyasi <https://kitobxon.com/uz/asar/5555> saytida.

Бу танишув парчасидир. Асарнинг тўлиқ версияси <https://kitobxon.com/uz/asar/5555> сайтида.

Это был ознакомительный отрывок. Полную версию можно найти на сайте <https://kitobxon.com/ru/asar/5555>